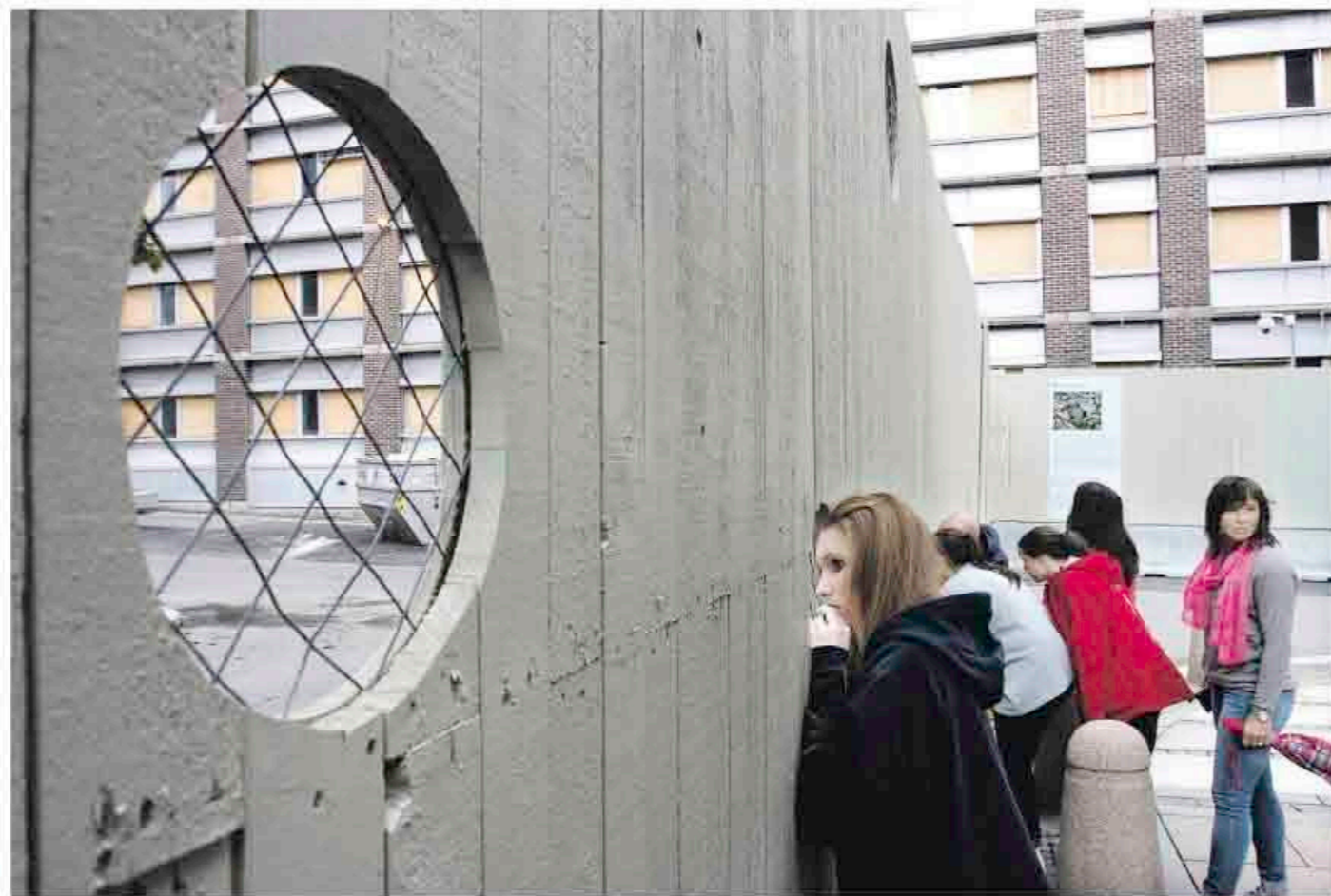

Regeringsgebouw na de aanslag.

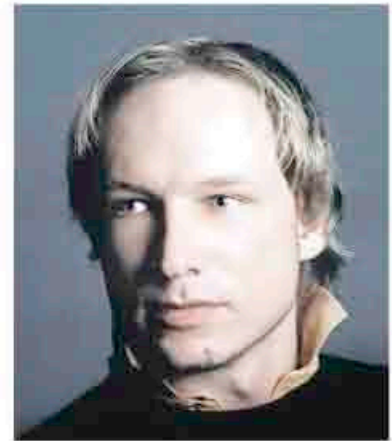
FOTO REUTERS

In het centrum van de Noorse hoofdstad kan door kijkgaten de plek worden bekeken waar de bom afging.

Het is morgen precies een jaar geleden dat Anders Behring Breivik zijn tereurdaden pleegde in Oslo en op het eiland Utøya. Heeft 22 juli 2011 Noorwegen veranderd?

In het dorp Noorwegen lijkt alles weer bij het oude

Anders Behring Breivik

Eric Folke

Noren zingen niet alleen 'we houden van dit land', ze houden er ook echt van. Na Breiviks terreur van 22 juli vorig jaar, was de vrees dat dat geliefde land nooit meer hetzelfde zou worden. Nu, een jaar later, lijkt alles weer bij het oude. Lijkt. Want als iemand in een kamp van tweehonderd Roemenen en zigeuners in hartje Oslo dreigt met collectieve zelfmoord, zoals recent het geval was, dan komen er op internet enkele enthousiaste reacties – moeten ze dit 'afval' soms 'een handje helpen?'. "Wat hebben we eigenlijk geleerd van 22 juli?", vraagt commentator Ole Kristian Strøm van *Verdens Gang* (VG), de grootste krant van Noorwegen, zich daarom af.

Bij dramatische gebeurtenissen als de terreur van Anders Behring Breivik komen vragen als 'wat leren we hiervan' en 'verandert dit ons leven' als vanzelf bovendien. Een jaar is wellicht te kort voor een antwoord, maar een tussenstand is te geven. Buiten Oslo zal vrijwel iedereen zeggen geen veranderingen te zien. In de hoofdstad zelf moet ook vaak diep nagedacht worden. De uit Iran afkomstige taxichauffeur Hamid Habibi weet uiteindelijk wel wat te noemen: het is wat stiller in het centrum. "Ik heb mijn vrouw ook gezegd dat ze niet zo vaak en zo lang naar het centrum moet gaan. We waren in Iran natuurlijk wel wat gewend met bomaanslagen. Als weer

eens ergens een bom was afgegaan, kreeg ik als kind ingepeperd: 'Daar ga jij voorlopig niet meer naar toe!' Ze kunnen wel zeggen dat dit het werk van één man was en dat hij nu opgeborgen is – 5 procent van de Noren heeft een grondige hekel aan buitenlanders, dus ik geloof niet zo in die ene man."

"Tsjja", zegt Trude Skjold Løken die in het centrum op een terras de tafels droogt. "Het is even wat rustiger geweest. Niet omdat mensen bang waren voor nog een aanslag, maar het zag er niet echt prettig uit. Bovendien was het zoveel in het nieuws en liepen er zoveel journalisten rond, dat mensen het een beetje moe waren. Ik heb wel het idee dat er meer zorg voor elkaar is, meer solidariteit. Ook met buitenlanders."

Professionele hulpverleners kunnen dat verklaren. Crisispsychiater Lars Weisaeth, hoogleraar bij het nationale kenniscentrum voor geweld en traumatische stress: "Wat veranderd is, is dat mensen zich kwetsbaarder voelen. Daar merk je in het dagelijks leven weinig van, maar ze zijn zich er nu wel bewust van dat dit soort terreur ook Noorwegen kan treffen. Het is eenzelfde soort bewustzijn die de generatie heeft die de Tweede Wereldoorlog meemaakte. Er heerst nu ook eenzelfde saamhorigheid als bij die oudere generatie. Mensen die direct betrokken waren bij de aanslagen kregen het gevoel dat de hele natie hen steunde. Dat was ook zo. Ze verloren hun geliefden door politiek geweld. Bij cri-

mineel geweld ontbreekt dergelijke massale steun doorgaans."

Die solidariteit met buitenlanders verklaren, kost Weisaeth meer moeite. "We vonden ons na 22 juli te naïef. Opmerkelijk is dat nu uit onderzoeken blijkt dat het vertrouwen in vreemdelingen juist toeneemt. Dat is een verrassing, want je zou eerder verwachten dat mensen sceptischer worden. Ik denk ook dat als de terro-

'Sommige mensen zijn gewoonweg tegen minderheden, en die mensen zijn er nog steeds'

Wakas Mir, Noorse Pakistaan

rist uit een minderheidsgroepering afkomstig zou zijn, je dit effect niet zou hebben gehad."

Dat laatste weet taxichauffeur Habibi wel zeker, maar minister van justitie Grete Faremo helpt de professor verklaren: "Ik was niet verrast. Als je vorig jaar gezien hebt hoe we samen op straat waren, hoe het debat in de politiek en in de publieke ruimte is gevoerd, zou een andere uitslag teleurstellend zijn geweest."

Mikal Hem, commentator van de krant *Dagbladet*, kent de cijfers, maar

vindt er op straat niet veel van terug. "Ik merk dat nog niet zo, helaas. Op straat gaat men pragmatisch met elkaar om – het gaat samen. Maar je ziet gelukkig altijd nog meer hardliners in het debat dan op straat."

De Noorse Pakistaan Wakas Mir, alias 'the positive blogger', initiatiefnemer van een fakkeltocht door migranten en gastheer van het radio-programma 'Voice of Oslo': "Over het algemeen was Noorwegen natuurlijk al een vredige plek om te wonen. Ik kan als moslim ongestoord mijn religie uitoefenen en kom makkelijk aan een baan. Maar de lijn is dun. Kort nadat de bom afging is er wat gescholden op ons, hebben mensen klappen opgelopen. Als er weer een aanslag komt, God verhoede het, en het zou uit moslimhoek komen, dan is dat dunne lijntje zo gebroken. We denken graag dat het lijntje wat dikker is, maar ik geloof het niet zo. Sommige mensen zijn gewoonweg tegen minderheden en die mensen zijn er nog steeds."

Het is de vraag hoe lang de verbertering in de relatie tussen Noren en immigranten zich voortzet, vooral nu felle debatten zijn ontstaan over een groep van zo'n tweehonderd roma in Oslo – gewoon Roemenen volgens de Noorse zigeunerconing Rene Karoli. "Ze bevestigen de noodzaak om continu te werken aan onze verbondenheid met onze democratische waarden", zegt minister Grete Faremo, "en dat we geen groepen afrekenen, maar respect voor het individu tonen."

Duizenden bronzen mensfiguren verbeelden in het regeringskwartier van Oslo de saamhorigheid die er is sinds de aanslagen door Breivik.

FOTO: ERIC FOLKE

Commentator Strøm kon het niet laten te vragen wat 22 juli 2011 de Noren geleerd heeft. "We zouden geleerd moeten hebben", licht hij toe, "dat we tolerant moeten zijn. Dat we rijk zijn, dat we het goed hebben en daar dankbaar voor moeten zijn. We moeten begrijpen dat anderen ook een beter leven willen en daarom hier naartoe komen. Breivik kwam tot zijn daden, omdat hij intolerant is. De saamhorigheid die we kort na de aanslagen zagen, is er nog steeds. Maar de discussie over de zigeuners is hard en zou niet een discussie van na 22 juli moeten zijn."

Dat namen diverse lezers Strøm niet in dank af. Burgemeester van Oslo, Fabian Stang, kan zich zowel de opvatting van Strøm als die van de lezers voorstellen. "Dit debat heeft sterke reacties uitgelokt in Noorwegen, zo heftig dat de retoriek in enkele gevallen de grenzen van fatsoen overschrijft. Op dat moment komen de verwijzingen naar 22 juli in beeld. Want hoe kan een vredelievend, democratisch land als dat van ons, dat terreur met liefde beantwoordde, tegelijk de armste mensen afwijzen en soms zelfs met haat bejegenen?"

Toch maant Stang ook tot terughoudendheid bij het beoordelen van dergelijke reacties. "Ik hoop dat we hebben geleerd over openheid en democratie. Je kunt 22 juli gebruiken voor reflectie, maar niet misbruiken om mensen de mond te snoeren. We moeten ook accepteren dat een ander het absolute recht heeft om zich te uiten en meningen te hebben die

anders zijn. We moeten ook durven luisteren naar dingen die we liever niet willen horen en die mensen niet buitensluiten."

Krantenman Strøm merkt in het dagelijks leven wel meer van 22 juli dan boze lezersreacties. "Ons kantoor is vrijwel een onderdeel van het regeringskwartier. Als ik met de auto kom, moet ik nu mijn identificatiebewijs laten zien en kunnen ze het

'Onze onschuld zijn we kwijt. We weten nu hoe makkelijk het is een bloedbad aan te richten.'

Lars Weisaeth, crisispsychiater

voertuig op bommen controleren. Iedereen noteerde na de aanslagen dat Stoltenberg meer democratie en openheid in het vooruitzicht stelde. Dat we minder naïef moeten zijn, werd minder gequote. Daaruit zijn nieuwe wetten voortgekomen. Ik voel mij niet onveilig, maar met al die maatregelen voel ik mij ook niet veiliger. Een terrorist die een actie wil plegen, hou je niet tegen."

"Een van de sleutelvragen na 22 juli was: wat moeten we doen om een open democratie te houden, zonder

naïef te zijn?", legt minister Faremo uit. "We hebben diverse maatregelen getroffen. In het dagelijks leven zullen mensen zien dat er, zij het discreet, meer beveiliging is bij belangrijke gebouwen. Dat is niet altijd zichtbaar in meer beveiligingspersoneel, soms gaat het om technische installaties, of om bijvoorbeeld sterkere ramen en deuren. We zorgen voor helderder structuren, verantwoordelijkheden en rolverdelingen bij de hulpdiensten. Er moet nog een heel pakket aanvullende maatregelen door het parlement."

Professor Weisaeth: "We hebben onze onschuld verloren, we zijn realistischer geworden. We hebben gezien dat het makkelijk is een bloedbad aan te richten. Dat we dingen kunnen doen om te proberen dat te voorkomen. Er is zeven jaar gediscussieerd of de wegen langs de regeringsgebouwen niet gesloten moeten worden. Dat gebeurde maar niet, omdat dat ongemak geeft, files bijvoorbeeld. Nu is de acceptatie er dat foute dingen kunnen gebeuren en dat bescherming nodig is. Voor 22 juli waren de dagelijkse problemen belangrijker, nu worden maatregelen getroffen omdat ze verstandig zijn."

Waarom weet ze ook niet, maar serveerster Løken voelt zich toch een beetje veiliger met al die beveiligingsbeambten zo dicht bij haar werkplek. En de beveiligers zelf zijn ook wel tevreden. "Het heeft een hoop werkgelegenheid gecreëerd, en je hoeft er niet veel voor te leren",

Helene keert morgen terug naar Utøya

De aanslagen die door Anders Behring Breivik werden gepleegd, hebben het leven van honderden direct betrokkenen radicaal veranderd. Toch zegt de 21-jarige Helene Kaltenborn, die de aanslag op Utøya overleefde, weer op het goede spoor te zijn.

"Ik zit nu in het provinciebestuur van Nordland en ben vrijwel voltijd politicus. '22/7' heeft mij ver teruggezet en het was moeilijk het leven weer op te pakken. Dat politieke werk heeft mij er weer helemaal bovenop gebracht – als een therapie." Ze is trots op de manier waarop

zegt één van hen. Ja, hij is sinds 22 juli het vertrouwen in de mens wel een beetje kwijt. "Ik heb er verder geen last van hoor, maar soms, als je op een drukke plek bent, denk je plots: het zal toch niet... Breivik was een gewone vent om te zien, zoals er hier veel van rondlopen."

Toch zijn de Noren geen bang volkje geworden, volgens Weisaeth: "Scherper, maar niet bang of nerveus. Een gezond mens kan ook helemaal niet altijd bang zijn. Dat zou anders zijn als er snel na deze aanslag weer één was gekomen. Of als het iemand was geweest met een grote internationale organisatie achter zich. Uit onderzoek blijkt dat als er meer dan één aanval op een

Noorwegen omging met de terreur. "Het is geen *war on terror* geworden. We leven nog steeds in een open democratie en rechtvaardige samenleving – het land is niet op slot gegaan. De saamhorigheid is misschien minder dan in die eerste dagen, maar is nog steeds groot. Hoewel we dachten dat Noorwegen het veiligste land was om te wonen en Utøya de fijnste plek was voor de zomervakantie, ben ik zelf niet sceptischer geworden. Ik heb nog steeds vertrouwen in de mens." Morgen, 22 juli 2012, is Helene weer op Utøya om haar omgekomen vrienden te herdenken.

samenleving wordt gepleegd, de perceptie van de wereld verandert." Als het bij Breiviks daden blijft, verwacht Weisaeth de komende jaren geen ingrijpende veranderingen in het Noorse leven. "Ik kan de vergelijking van het leven in Noorwegen met dat in een dorpje volgen. Een vertrouwde omgeving waar mensen op elkaar kunnen terugvallen. Er werken een paar duizend mensen in de regeringsgebouwen en de 565 jongeren op Utøya kwamen uit het hele land. Dan gaat het in een land met slechts 4,5 miljoen inwoners om grote aantallen. Er is niet een gemeente getroffen, maar een heel land. Dat dorpsgevoel is misschien nog wel versterkt door de aanvallen."